

BİR BİLGİ-YÖNETİM SİSTEMİ OLARAK DÜNYA BANKASI

Filiz ZAPCI*

Özet: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Dünya Bankası başlangıçta daha çok sermaye aracılığıyla kredi verdiği ülkelerin siyasi karar alma süreçlerini etkilemeye, ekonominin serbestleştirilmesi, özelleştirilmesi ve küresel sermayeye açılması konusunda zorlamaya çalışmıştır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren sadece sermayeye değil bilgiye de hükmetmek için büyük bir çabaya girişmiştir. Bugüne geldiğimizde Banka gücünü, finans kaynaklarından daha çok; "bilgi" üretimine ilişkin süreçlerden, stratejilerden, bir "bilgi bankası" olarak yayımladığı raporlardan, araştırmalardan, projelerden, topladığı milyonlarca veriden, belli politikalar ve stratejiler içinde bu verileri kullanma gücünden, sayısız araştırma merkezini, araştırma enstitüsünü, üniversiteyi, sayısız uzmanı, akademisyeni, araştırmacıyı içine alan bilgi ağlarını kurma ve yönlendirme kapasitesinden almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bilgi Yönetim Sistemi, Dünya Bankası, IMF, araştırma

World Bank as a Knowledge-Management System

Abstract: *The World Bank which was established after the 2nd World War, at first tried to influence political decision making process of different countries by lending more capital and push them for economic liberalization, privatization and opening the national market for global capital. Since the 1990s, the Bank increased its capacity of directing not only by capital but also by knowledge. Today the World Bank gets its power from knowledge production processes, strategies, published reports as being a "knowledge bank", researches, projects, millions of collected data and use of this data to build specific policies, strategies and steering of network of numerous research centers, institutes, universities, numerous experts, academics and researchers. Today's World Bank is a "knowledge-bank".*

Keywords: *Knowledge-Management System, World Bank, IMF, research.*

"Kalkınma bilgisi, 'ortak küresel varlığın' bir parçasıdır; herkese aittir ve herkes ondan yararlanmalıdır... Banka Grupları'nın dünyanın her yerindeki hükümetler ve kurumlarla kurdukları ilişkiler ve sektörler ile ülkeler düzeyindeki kalkınma deneyimlerinde sahip olduğumuz benzersiz birikim, bu yeni küresel bilgi ortaklığında bize öncü bir rol biçiyor... İşin gerçeği, biz Bilgi Bankası olmak zorundayız". Bu sözler, 1996 yılında Dünya Bankası'nın Yıllık Genel Toplantısı'nda konuşma yapan Başkan Wolfensohn'a ait (**Dharmadhikary, 2006**). "Küresel dünya"da bilginin başat bir yer edinmeye başladığı gerekçesi ile kendini Bilgi Bankası şeklinde yeniden kurarak bir kabuk değişikliğine giden Dünya Bankası için, 1996 yılı yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülür. Devasa bir bürokratık ağı içinde barındıran kuruluş, bilginin üretimi, dolaşımı ve paylaşımı sürecinde benzersiz bir etkiye sahip olma yolunda adım atmaktadır.

Bilgi üzerinden kurulan hâkimiyet yeni bir şey değil kuşkusuz; tarih boyunca iktidarın –hem siyasal hem de gündelik hayattaki küçük iktidarların - kuruluşu ve sürekli kılışında bilgi özel bir işlev edinmiş; özellikle modern dönemden başlayarak istatistik ve ekonometrinin yardımıyla ulaşılan verilerin biriktirilmesinde ve sınıflandırılmasındaki olanaklar sayesinde, bu işlev muazzam bir güçle donanmıştır. Yirminci yüzyılda, ulus devletler ekonomik alandaki bilgilerin toplanması ya da ekonomik istatistiklerin elde edilmesinde merkezi bir rol oynar. Ancak, sorun sadece verilerin toplanması değildir; ekonomik kavramların, yaklaşımların ve programların belirlenmesi, iki dünya savaşı arasında verilerin yaratıcı bir biçimde kullanılmasını da içermektedir. Yirminci yüzyılın başlarında uluslararası kuruluşların da istatistikleri toplamaktan yeni ekonomik kavramları ve programları yaratmaya doğru adım attığı görülür. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından kurulan Milletler Ce-

*Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

miyeti, 1920'lerin başında ödemeler dengesine ilişkin istatistikleri toplarken, 1930'ların sonlarında ekonomide yaşanan durgunluk döngülerine ilişkin yenilikçi çalışmalar yapmaya başlamıştır (Toy, 2005).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bazı uluslararası kuruluşlar neredeyse birer bilgi ve program üretim merkezlerine dönüşmüştür. Ekonomik ve sosyal kalkınma alanında bu kuruluşların başında gelenlerden biri hiç kuşkusuz Dünya Bankası'dır. Banka, uzun bir zamandır, kalkınma konusunda bilginin üretimi ve bu bilgiye dayanarak politikaların, programların ve projelerin tasarlanmasını yerine getiriyor. Bu özelliğiyle kalkınma konusunda en büyük araştırma kuruluşu olarak görülüyor (Dharmadhikary, 2006).

Banka bilgiye neden bu kadar önem vermektedir ve Bilgi Bankası olma yönünde neden karar alınmıştır?

Banka'nın kredi verdiği ülkelerin siyasi karar alma süreçleri üzerinde bir etkiye sahip olduğu, hatta bunun çoğu kez doğrudan bir müdahaleye dönüştüğü "bilenen bir sır" gibi. Banka, ülkelerin programlarında, projelerinde etkili olabildiği gibi, yapısal değişikliklere gitmeleri konusunda da müdahalede bulunabilir. Özellikle "istikrar ve yapısal uyum" programının uygulandığı 80'li yıllardan itibaren Banka'ya borçlanmış olan ülkeler, ekonominin serbestleştirilmesi, özelleştirilmesi ve küresel sermayeye açılması konusunda bir zorlamayla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak Banka'nın bu yöndeki rolü yeni değildir; tarihine kısa bir göz gezdirdiğimizde, kurulduğu dönemden itibaren Banka'nın benzer bir rolü, farklı biçimlerde ve politikalar içinde gerçekleştirdiğini görebiliriz.

Kuruluştan Bilgi Bankası'na giden yol

Bretton Woods kuruluşları ya da ikiz kuruluşlar olarak da adlandırılan Dünya Bankası ve IMF, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında yapılan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı'nın sonucunda Bretton Woods'da (New Hampshire, ABD) kuruldu.

Birleşik Devletler, İkinci Dünya Savaşı henüz sonlanmadan, 1941 yılında, uluslararası finans kurumlarının planlarını yapıyordu. Aslında savaş sonrasında yepyeni bir uluslararası işbölümü

doğuyordu. ABD, on dokuzuncu yüzyıl boyunca dünya kapitalist sistemde hegemonik bir güç olarak yer alan İngiltere'den bu gücü koparıyor, dünya liderliğine soyunuyordu. Savaş sonrasındaki yeni durumda ABD'yi en fazla ilgilendiren konular Avrupa'nın yeniden inşası, sömürgelerin durumu ve 1929 krizine benzer bir krizin yeniden doğmasının engellenmesiydi. ABD bu sorunlara çözüm bulabilmek için iki hedefe yöneliyordu: Krizi engelleyecek bir uluslararası para fonu kurmak ve Avrupa ile sömürgeler konusunda etkili olacak bir yeniden yapılanma ve kalkınma bankası oluşturmak.

Dünya kapitalist sistemin istikrarı için finans sağlanması ve böylelikle bir krizin çıkmasının önlenmesi görevi IMF'ye veriliyordu. 1929 krizinin temel nedeni talep eksikliğine dayandırılıyordu. Bu nedenle IMF "küresel toplam talebi korumak için üstüne düşeni yapmayan ve kendi ekonomilerinin çökmesine engel olmayan ülkelere uluslararası baskı uygulayarak" görevini yerine getirecekti. "Gerektiğinde, ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan ve toplam talebi kendi kaynaklarıyla canlandıramayan ülkelere likitide sağlayacaktı". Dünya Bankası'nın kuruluş ismi ise "Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası"ydı ve bu isim Banka'nın misyonunu yansıtıyordu: Avrupa'nın yeniden inşasına katkıda bulunmak ve o zamanlar sömürge durumunda olan ülkelerin "kalkınması"na ya da ekonomik büyümesini gerçekleştirmek (Stiglitz, 2002).

Dünya Bankası kurulduğu andan itibaren ABD yönetiminin etkisi altında çalışan bir kurum oldu. Bunun en bariz kanıtlarından biri ABD'nin oy vermedeki ağırlığı ise, diğeri de bu ülkenin jeostratejik çıkarları doğrultusunda Banka'nın faaliyetlerini ve kredilerini belli bölgelere ya da ülkelere yönlendirmesidir. Soğuk Savaş koşullarında Amerika'nın önceliklerine göre, Banka'nın konumu da değişikliğe uğruyordu (Woods, 2006). Bu dönemde IMF'ye göre Banka çok daha geniş bir etkinlik alanına sahipti. Bu durum 1970'lere kadar sürdü, 1980'lerde yapısal uyum programlarının uygulanması siyasetinde IMF daha başat bir rol oynamaya başlayacaktı.

Dünya Bankası 1946 yılında faaliyete geçti ve ilk yıl kredilerin hemen hemen hepsi endüstrileşmiş Avrupa ülkelerine verildi. Banka'nın Avrupa'ya yönelik kredileri 1948 yılında başlayan Marshall planıyla birlikte istikrarsızlaştı ve azaldı. Plan'ın

kapsamı Banka'nın etkinlik alanını gasp ediyordu. (Leslie, 1987; Toussaint, 2008). Marshall Planı, Batı Avrupa ekonomisini yeniden inşa etmede hızlıca kullanıma sokulmuştu ve Banka bu alanda ikinci plana itilmişti. Bu tarihten itibaren Banka etkinlik alanını değiştirdi ve artık en etkin olduğu bölgeler, ABD'nin jeostratejik amaçları için en önemli olan bölgelerdi. Yugoslavya 1948'de Sovyet Blok'undan ayrıldığında Banka kredilerini hemen bu ülkeye yönlendirdi (Woods, 2006). Yine bu amaçlar doğrultusunda Türkiye, Mısır ve Latin Amerika'daki bazı ülkeler "cömert" kredilerden yararlandılar; ama söz gelimi Guatemala ve Seylan'a, iktidardaki partiler yüzünden bu krediler yönlendirilmiyordu (Goldman, 2005).

1949 yılında Çin'de gerçekleşen devrim ile birlikte ABD Asya'daki bir müttefikini yitirdi. Bu Banka için bir dönüm noktasını oluşturdu; çünkü komünist genişlemeyi önlemek için "kalkınma" boyutu Amerikan liderlerinin stratejilerinde daha fazla yer almaya başladı. Başkan Truman'ın 20 Haziran 1949'daki konuşmasında, ABD'nin "az gelişmiş bölgelerin gelişimine ve büyümesine" yönelik bir çalışma yapacağını; bu bölgelerde insanların "sefalet" koşullarında yaşadığını, açlık ve hastalıkların olduğunu, bilimsel ve teknik gelişmenin bu bölgelere yönlendirilmesi gerekliliği ifade ediliyordu. Yön belirlenmişti; DB yıllık raporunun ilk sayfalarında Truman'ın bu programına sadık kalınacağını garanti veriliyordu.

Dünya Bankası'nın dördüncü yıllık raporu olan bu çalışma kuşkusuz hem Çin devrimi hem de Truman'ın konuşmasının etkisi altında yazılmıştı. Sosyal ve siyasal çalkantıların (ya da uygun kelimelere çevirecek olursak sosyalist ve komünist başkaldırıların) nedenlerinin yoksulluk ve eşitsiz gelir dağılımı olduğu saptaması yapıp, Güney'in kalkınmasının gelişmiş ülkeler için de çok önemli olduğu, bu ülkelerin ancak Güney'deki pazarlar sayesinde kendi ekonomik genişlemelerini sağladıkları söyleniyordu (Toussaint, 2008).

Banka'nın daha sonraki raporlarında sosyal olgulara yönelik ilgi kayboldu. 1960 ve 70'lere kadar gerçekleştirdiği projeler, yoksul köylüye toprak dağıtma ve refahı yeniden düzenleme gibi amaçlar olsa bile bunlar gerçekleşmedi.

Banka, tarihinin bu ilk döneminde Wall Street ile görüş birliği içindeydi ve programı savaş öncesi yaşanan mali kriz ve ABD'nin siyasal baskıları ile

belirlenmiştir. Banka'nın gelişmekte olan ülkelere yönelik bir perspektifi, bir kalkınma programı olmadığı gibi, sömürgeler dışında bu dünya hakkında hatırı sayılır bir bilgisi de yoktur. Açıkçası, bu ülkeler ve kalkınma konusunda keşfedilmesi gereken çok şey vardı ve Banka'nın kendisine yeni bir rol biçmesi ve yeni bir kurumsal altyapı hazırlaması gerekiyordu. İlk yıllarda etkisi çok küçük olan Banka misyonunu Avrupa'yı yeniden inşa etmekten, Avrupa dışı dünyanın ve eski sömürgelerin "kalkındırılması"na doğru kaydırıldı (Goldman, 2005). Bunu yapacak kişi ise, Vietnam Savaşı sırasında savunma bakanı olan Robert McNamara'ydı.

Robert McNamara'nın başkanlığını yaptığı 1968-81 yılları arasında Banka mali kaynak sorununa çözüm arayışına yöneldi. Finans sermaye sahiplerini Banka'nın global senetlerini almaya ikna eden McNamara, buradan elde ettiği fonları, çoğu bağımsızlıklarını yeni kazanmış Üçüncü Dünya ülkelerinin kapitalistleşmeleri için kullanmaya başladı. 1946-1968 arasında Banka daha çok altyapı yatırımlarına yönelmişti; üstelik 13 milyar doları Japonya, İtalya, Fransa ve Hollanda gibi üst ve orta gelir grubundaki ülkelere vermişti.

McNamara göreve başladığı andan itibaren gözlerini yoksul ülkelere çeviriyordu ve bir "yatırım" bankası olmaktan çok "kalkınma" bankası olmaya niyetleniyordu. Banka'nın "siyasal strateji"si yavaş yavaş değişmeye başlıyordu. McNamara, bu stratejiye uygun bir "dil" yaratmaya çalışıyor ve daha çok liberal söylemin bazı eski ve yeni öğelerini derliyordu (Goldman, 2005). Radikal bir dönüşümü temsil eden "mutlak yoksul" ya da "görel yoksul" gibi yeni terimler buluyor (Leslie, 1987) ve bu terimler Banka'nın stratejisindeki "derin" dönüşümü temsil ediyordu. McNamara için temel soru şuydu: Üçüncü Dünya'da köylülerin yaşamlarını değiştirmek için en etkin araçlar nelerdir? Bu aynı zamanda ABD Dış İlişkiler Konseyi'nin, CIA'nin, Savunma Bakanlığı'nın da sorularıydı. Hindistan'daki savaş dolayısıyla ABD'nin buradaki köylüleri kazanması artık olanaksızdı; köylülerin isyan ve devrimlere hem ilgileri hem de katılımları gittikçe artıyordu. McNamara Savunma Bakanlığı yaparken yaşanan Vietnam Savaşı dolayısıyla epeyi deneyim edinmişti. Köylüleri kazanmanın yolunun altyapı yatırımlarını da içeren daha geniş ve kapsamlı bir programdan geçtiğini seziyordu.

Sorunun çözümü "Yeşil Devrim" idi. McNamara Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yüksek verim veren gübreler, sulama, sermaye ve teknik desteği içeren bütüncül projeler başlattı. Hedef kitle, henüz kapitalistleşmemiş küçük çiftçiydi; ancak bunda başarı sağlanamadı; yine de küçük oranlarda eğitim, nüfus kontrolü, sağlık, beslenme gibi alanlarda belli iyileşmeler kaydedildi (Goldman, 2005).

McNamara yoksulluğu azaltmada gözle görülür bir başarı elde edemedi; ancak muazzam bir veri tabanı oluşturdu. Başkanlığının son dört yılında verilen kredi miktarı üç kat arttı, profesyonel uzmanlar ve çalışanların sayısı dört katına yükseldi ve idari bütçe üç buçuk katına çıktı. Savunma Bakanı iken ve Ford Motor Şirketi yöneticisi iken kendisine ün sağlayan yeteneklerini, Banka'nın kurumsal yapısını değiştirmek için seferber etti. Akademi dünyasının ne teorik olarak ne de uygulamada başarılı olduğunu düşünüyordu. Çalışanlarını alana çıkardı, seyahat etmeye yönlendirdi. Mutlak ve göreceli yoksul kategorileri içinde insanlar sınıflandırıldı ve her bir kategorideki bireylerin hâlihazırda ve potansiyel üretkenlikleri sayısallaştırıldı. Tam bir takım çalışması sergiliyordu. Banka, gelişmekte olan ülkeler ama özellikle daha az gelişmiş ülkeler hakkında araştırmaların, veri toplamanın, bilgileri sınıflandırmanın, rapor yazmanın merkezi haline geldi. Yaşam standartları, tüketim, üretim, yoksulluk, sosyal değişkenler ve kurumlar, doğal kaynaklar hakkında görkemli bir bilgi dağı yarattılar (Goldman, 2005). Ondan sonra gelenler de bu geleceği devir aldı; evet McNamara kalkınma düşüncesinde yeni bir "paradigma" yaratmıştı.

Bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkeleri kapitalistleştirme ve dünya ekonomik sisteminin bir parçası haline getirmenin geniş ekonomik ve ideolojik ağları örülüyor, McNamara Banka'yı bilgi yoluyla iktidar kuran bir makine olmaya doğru yönlendiriyordu. Veriler sadece projelerin oluşturulması için değildi; proje sonuçlarının değerlendirilmesi için tekrar alana dönülüyor; hem kredilerin doğru yerde kullanılıp kullanılmadığı hem de projelerin etkisi ölçülüyordu. Yeni kredilerin nerelere dağıtılacağını belirlemek ve hangi bölgelerde kredi açmanın gerekli olduğunu saptamak için McNamara, Rockefeller Vakfı'nın Meksika ve Filipinler'de kurduğu iki araştırma merkezini model olarak geniş bir araştırma ağı

oluşturuyordu: Uluslararası Tarım Araştırmaları Danışma Grubu (Consultative Group on International Agricultural Research [CGIAR]) (Goldman, 2005).

Bu bilgi kuruluşu sayesinde Yeşil Devrim Güney'de yayılma olanağına kavuşuyordu. İlk 25 yılında CGIAR az gelişmiş ülkelere 50 bin bilim insanı eğitti; bunların çoğu kendi ülkelerinde devlet bakanı, tarım ya da maliye bakanı oldu ya da çok uluslu şirketlerin araştırma birimlerinde yönetici olarak önemli görevlere geldiler. Ayrıca ziraat fakülteleri, tarım araştırma merkezleri açıldı.

Bu kadar geniş bir örgütlenmeye karşın Yeşil Devrim'in sonuçları hiç de yoksulluğu azaltıcı değildi. Güney'de yüksek bir dış borç, gıda üretimindeki çeşitliliğin kayboluşu, milyonlarca işçinin göç etmesi, gıda üretiminin dolara bağlanması ve "Amerikanlaştırılması", özellikle ABD'nin dünya pazarlarına düşük fiyattan buğday yüklemesi ile gıda fiyatlarındaki düşüşler gibi nedenlerden dolayı, McNamara projesi arkasında yüksek borca batmış ülkeler ve son derece eşitsiz bir yapı edinmiş bir tarım sistemi bıraktı. Hatta Güney, ABD'nin gıda ithalatçısı haline geldi; yoksulluk ise eskiye göre çok daha fazlaydı (Goldman, 2005).

Yabancı yatırımcılar için karlı olmasına karşın, yeni kalkınma rejimi borçlu ülkeler için maliyetliydi. Bu ülkeler Banka'ya borçlarını geri ödeyecek kaynaklara sahip değillerdi. Dünya gıda fiyatlarının düşmesi petrol fiyatlarının yükselmesi ile birleşince kriz büyüdü ve bir borç krizine doğru yol aldı.

1980'ler, gelişmekte olan ülkelere "istikrar ve yapısal uyum" programının uygulamaya geçildiği, Banka'nın öncü rolünün giderek azalarak IMF'nin daha belirleyici bir yer edindiği döneme karşılık düşmektedir. Bu program, devletin sağlık, eğitim ve refah harcamalarını azaltması; devlet varlıklarının özelleştirilmesi; yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, ücretlerin düşürülmesi ve emeği koruyucu politikalardan adım adım vazgeçilmesi gibi unsurları içeriyordu (Danaher, 2004). 1990 yılında iktisatçı John Williamson, IMF ve Dünya Bankası tarafından genel çerçevesi çizilen ve uygulatılan bu programı tanımlamak için "Washington Uzlaşması" kavramını kullanmıştır (Woods, 2006).

1980'ler boyunca IMF ve Dünya Bankası, serbest pazar ideolojisini tek ve alternatifsiz ilan ederek, gelişmekte olan ülkeleri "kemer sıkma" politikalarına yönlendiriyor ve hatta bu politikaları uygulamaya geçirmedikleri takdirde ekonomik haritadan silinecekleri tehdidi ile karşı karşıya bırakıyordu. Kuruluş metinlerinde, iki kuruluşun, ülke siyasetlerine müdahale edemeyecekleri ifadesi yer almasına karşın, her ikisi de neo-liberalizmin Güney ülkelerinde geçerli politikalar haline gelebilmesi için hükümetlere ardı arkası kesilmeyen müdahaleler yapıyorlar; değişen ama yine iyi belirlenmiş bir işbölümü içinde, faaliyetleri daha fazla iç içe geçen iki ortak, iki "misyoner kuruluş" gibi çalışıyorlardı. Ne var ki Dünya Bankası, 80'lere kadar IMF'nin önünde, ondan daha önemli bir kuruluş olmasına karşın, artık "ikinci ortak" olma durumuna geçmişti. IMF, makro ekonomik politikalar, özellikle bütçe, fiyatlar, kurlar, faiz oranları ve krediler üzerinde yoğunlaşırken, Dünya Bankası kalkınma stratejileri, projeler ve özellikle kamu sektörünün yeniden düzenlenmesi üzerinde odaklanıyordu. Ancak her iki kurumun da faaliyet alanı genişlemişti; Banka Yapısal Uyum Kredileri (Structural Adjustment Loans) adı altında kapsamı daha geniş olan krediler vermeye başlıyordu; bu krediler sadece IMF onayladığında veriliyordu. IMF'nin onaylayabilmesi için de öne sürdüğü şartları ülke yöneticilerinin kabul etmesi gerekiyordu (Stiglitz, 2002; Toussaint, 2008).

Bu dönemde Banka sayısız rapor ve araştırma yayımlayarak yapısal uyumun haklılığını göstermeye çalışıyor, siyasi bir programın teorik temellerini oluşturuyordu. Bu raporlarda en fazla vurgulanan noktalardan biri devletin ekonomiden el çekmesi ve özel sektöre eskisine oranla çok daha fazla destek verilmesiydi (Wade, 2007)

İstikrar ve yapısal uyum programlarının uygulanması pek çok ülkede otoriter ve askeri rejimlerin varlığını gerekli kılmıştı. Banka'nın projeleri baştan itibaren siyasi bir nitelik taşıyordu. Bunun en iyi göstergelerinden biri McNamara dönemindeki Yeşil Devrim projesiydi. Ve Dünya Bankası, soğuk savaş döneminde Amerikan emperyalizminin çıkarları doğrultusunda pek çok ülkedeki diktatörlükleri desteklemiş, hatta bunların iktidara gelişine vesile olmuştu.

Bilgi Bankası ya da "Yumuşak Güç"

1995 yılında Bill Clinton tarafından dokuzuncu başkan olarak atanan James Wolfensohn, en az

McNamara kadar Dünya Bankası tarihinde etkili olmuş bir isimdir. Wolfensohn'un, yapısal uyum politikalarının olumsuz sonuçları nedeniyle sarılan Banka'nın imajını bir an önce düzeltmesi gerekiyordu. Diktatörlükleri destekleyen bir kurum olma görüntüsünden, kalkınmanın insani boyutunu vurgulayan, katılım, şeffaflık, hesap verme gibi kavramları öne çıkaran "yumuşak" bir güce dönüşmenin işaretleri veriliyordu. Dikkatler çarçabuk "yoksulluğu azaltma" programına, "iyi yönetim"e ve çevreye duyarlı projelere yöneltilmeliydi. Banka, neoliberal ekonomi politikalarını sosyal ve çevreci boyutları içine alacak şekilde genişletti. Neoliberalizm, Banka'nın katkılarıyla, sosyo-kültürel bir proje haline geldi.

Wolfensohn, McNamara döneminden itibaren başlayan bilgi üzerinden geliştirilen kontrol etme stratejilerini Bilgi Bankası ve bilgi ağları kavramları ile geliştirdi. İnsani kalkınma Ağı (Human Development Network) ile başlatılan bu girişim, Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilir Kalkınma, finans ve özel sektör, altyapı, yoksulluğu azaltma gibi alanlardaki ağları da içine alacak şekilde yaygınlaştırıldı (World Bank, 2011). "Stratejik Anlaşma" adı verilen plan dahilinde, proje bazında devletler yavaş yavaş devre dışı bırakılırken, sivil toplum örgütleriyle yapılan işbirliği öne çıktı ve 1997 yılında 50 milyon dolar harcanarak "bilgi-yönetim sistemi" oluşturuldu (Dharmadhikary, 2006).

1997-2000 yılları arasında Banka'da baş ekonomist olarak "kısa ve tartışmalı" bir kariyere sahip olan Joseph Stiglitz, Banka araştırmalarının alanının genişletilmesinde önemli bir etkiye sahip oldu. Stiglitz bir yandan Asya finansal krizi sonrasında IMF'nin politikalarına karşı eleştirel bir kampanya yürütürken, öte yandan, sürdürülebilir kalkınma, demokratikleştirme ve daha eşitlikçi gelir dağılımı önerileriyle kalkınma politikasını yumuşak yüzlü kılmaya çalıştı (Toy, 2005).

Stiglitz ve Wolfensohn arasındaki konsensüs, kalkınma anlayışında bir görünüm değişikliğine gidildiğini gösteriyordu. "Kapsayıcı Kalkınma Yaklaşımı" adıyla anılan ve kalkınmada yoksullukla mücadeleyi, sivil toplum örgütleriyle işbirliğini öne çıkaran bir anlayış ile bilgi üzerinden geliştirilen kontrol etme, genişleme stratejileri iç içe geçmekteydi. Banka'nın etkinlikleri ve kaynakları bu iki alana daha fazla aktarılacak şekilde yeniden düzenlendi. 1997-2002 tarihleri arasında Banka'nın bir "bilgi kuruluşu" olarak yeniden

düzenlemesi için harcanan miktar 283 milyar dolardı.

Banka, uluslararası düzeyde bir bilgi bürokrasisi oluşturacak şekilde büyürken, kalkınmada bilgi, küresel ölçekte bilgi ve bilginin kullanımı üzerine yapılan çalışmalar ve hazırlanan raporlarda hızlı bir artış gerçekleşti. Dünya Kalkınma Raporu'nun 1998/99 yılında yayımlanmış olanı "Kalkınma için Bilgi" (1998-1999 World Development Report: Knowledge for Development) başlığını taşıyordu. Rapor, "küresel bilgi devrimi"nin gelişmekte olan ülkeler için yarattığı riskleri ve olanakları analiz etme amacı ile kaleme alınmıştı. Aynı yıl (1999) Banka'nın öncülüğü ve Birleşmiş Milletler'in katkılarıyla Küresel Kalkınma Ağı kuruluyordu. Bu ağ, gelişmekte olan ülkelere bilgi toplama ve politika transferi gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş en etkili topluluklardan biriydi (Zabcı, 2009).

2009'da Bilgi Strateji Grubu (Knowledge Strategy Group) oluşturuldu. Bilginin kurum içi kullanımı, ilişki içindeki ülkeler için kullanımı yanında daha önce geliştirilen bir perspektif olarak kamu yararına kullanımı anlayışı belirgin kılınmaya çalışılıyordu. 2010 yılında, bu sefer Zoellick'in başkanlığında Banka, pek çok veritabanını ücretsiz olarak kamuya açık hale getirdi. Zoellick, Banka'nın bilgi çalışmalarını daha sistemli hale getirmeyi ve yenilemeyi amaçladığını ifade ediyordu.

2011 yılında yayımlanan ve Banka'nın bilgi politikası üzerine yaptığı ilk kapsamlı çalışması olduğu iddia edilen Dünya Bankası Bilgi Hizmetlerinin Durumu: Kalkınma için Bilgi (The State of World Bank Knowledge Services: Knowledge for Development) başlıklı Rapor, Banka'nın bilgiye yönelik stratejisinin değişmediğini, hatta 2010 yılında Bilgi ve Öğrenme Konseyi'nin kurulmasıyla bu stratejinin güçlendiğini gösteriyor. Rapor, geçmiş deneyimleri sıralarken, ileriye yönelik hedefler de belirliyor. Banka, hala 120'den fazla ülkede, program ve proje uygulama için veri toplama ve işleme etkinliğini sürdürerek, kalkınma konusunda bilgi üreten en önemli kurumlardan biri olmaya devam ediyor (World Bank, 2011).

Dünya Bankası'nı bir Bilgi Bankası şeklinde yeniden düzenlenmesi aslında yapısal niteliklerinde ve örgütlenmesinde temel bir değişikliğe gidildiği anlamına gelmiyor. McNamara döneminden itibaren "bilgi toplulukları" oluşturma; bu toplulukları "ağ tipi bir örgütlenme" içinde genişlet-

me; raporlar, programlar ve projeler ile belli bir ekonomik programı bağımlı ülkelere uygulatma yönündeki genel politika Wolfenshon döneminde devam ettirilmişdir.

Banka, özellikle 80'li yılların sonlarından itibaren kalkınma konusunda oluşturduğu bakış açısı, terminoloji ve stratejiler ile geniş bir düşünsel hâkimiyet kazanmıştır. Yoksulluk ve yönetişime ilişkin geliştirdiği kavramlar ve yaklaşımlar akademik çevreleri ve araştırmacıları da içine alacak şekilde genel bir kabul görmekte ve Banka'nın belirlediği gündem ve temalar etrafında tartışmalar yürütülmektedir. Kuşkusuz eleştirel çalışmalar da azımsanmayacak miktardadır; ancak sözgelimi yoksulluk sorunu bir kez düşünsel etkinliklerin ve tartışmaların gündemine düşükten sonra, bilginin üretimi, bu kavram ve içerdiği sorunlar yumağı etrafında gelişmeye başlamaktadır.

Genellikle ekonomik bir kurum olarak görülen bu kuruluş, aslında kapitalist sistem içinde siyasi ve ideolojik olarak önemli bir işlevi de yerine getirmektedir. Banka gücünü, sadece elinin altındaki güçlü finans kaynaklarından ya da güçlü Batılı ülkelerin desteğinden değil; asıl olarak "bilgi" üretimine ilişkin süreçlerden, stratejilerden, bir "bilgi bankası" olarak yayımladığı raporlardan, araştırmalardan, projelerden, topladığı milyonlarca veriden, belli politikalar ve stratejiler içinde bu verileri kullanma gücünden, sayısız araştırma merkezini, araştırma enstitüsünü, üniversiteyi, sayısız uzmanı, akademisyeni, araştırmacıyı içine alan bilgi ağlarını kurma ve yönlendirme kapasitesinden almaktadır. Hem bir kredi verici, borçlandırıcı bir kurum, hem bir politika oluşturucu, hem devlet dışı aktörlerin, özellikle sivil toplum örgütlerinin eylem ve proje yönlendiricisi, hem bir bilgi üreticisi... Adeta bir "bilgi rejimi" yaratan Dünya Bankası, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkinin, uluslararası sistem içinde bilginin iktidar olma ve iktidarı sürdürme stratejileri içinde nasıl kullanıldığının az rastlanır bir örneğini oluşturmaktadır.

Bilginin paylaşılması ve şeffaflaşması üzerinden kendi rolünü tanımlayan ve adeta bir araştırma kurumuna dönüşmüş olan Banka'nın gerek iç işleyişi gerekse eleştirel bilgiye tavrı hiç de demokratik bir nitelik taşımamaktadır. Banka'nın üst düzey elemanları olup da farklı bir bakış açısı sergileyen isimler (Branko Milanovic, Ravi

Kanbur, Joseph Stiglitz ve William Easterly gibi) ya yazdıkları raporları Banka'nın isteği doğrultusunda değiştirmek ya da Banka'dan ayrılmak seçenekleriyle karşı karşıya kalmışlardır.

Kaynaklar

Danaher, K. (2004) *10 Reasons to Abolish The IMF & World Bank*. New York: Seven Stories Press.

Dharmadhikary, S. (2006) *The World Bank as a Knowledge Producer*, India: Manthan Adhyayan Kendra.

Goldman, M. (2005) *Imperial Nature: The World Bank and Struggles for Social Justice in the Age of Globalization*, New Haven: Yale University Press.

Leslie, W. J. (1987) *The World Bank & Structural Transformation in Developing Countries, the Case of Zair.*, Boulder & London: Lynne Rienner

Toy, J., Toy R. (2005) *The World Bank as a Knowledge*

Agency, United Nations Research Institute for Social Development, Programme Paper Number 11.

Stiglitz, J. E. (2002) *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*. (çev. A. Taşçıoğlu ve D. Vural), İstanbul: Plan B.

Toussaint, E. (2008) *The World Bank: A Critical Primer* (İngilizceye çev. E. Anne ve diğerleri), Londra: Pluto Press.

Wade, R. (2001), *Showdown At The World Bank* *New Left Review*, Sayı 7, s.124-138.

Woods, N. (2006) *The Globalizers: The IMF, the World Bank and Their Borrowers*. Ithaca ve Londra: Cornell University Press.

World Bank (2011) *The State of World Bank Knowledge Services: Knowledge for Development*, Washington: the International Bank for Reconstruction and Development.

Zabcı, Filiz (2009) *Dünya Bankası: Yanılsamalar ve Gerçekler*, İstanbul: Yordam.